

Ick wil u oock een exempel segghen van sinte
bernaert dat deser materien aengaet. De sel-
ue sinte bernaert was een seere heplich man van
edelen ghelichte die alle sijn rjedom verliet ende
ghinch in een cloostre om god te dienen dair hi abt
ghewosen ende ghemaect wort een seer heplich leuē
lepdende/inden seluen cloostre met vasten met bid-
den/met aelmoesen te gheuen ende veel ander goe-
de werche dachlijc doende. Hi hadde een suster die
een groote machteghe vrouwe was. Dese quam
op een tijt seer hoochmoedelijck met veel vrouwe
ende ioncfrouwen verchiert n; costelijcken cleede-
ren gout/siluer ghelsteenten ende anderen dierba-
ren uweelen inden clooster om hem te besoecken
Ende als haer de heplighe man in sodaniger ma-
nieren sach coemen/segghende hi hem ende keerde
haer den rugghe sonder teghen haer te spreken.
Als sijn suster dat sach deest hiem vraghen waer
om dat hi teghen haer niet spreken en wilde. Doin
ontboot hi haer dat hi dat liet wt bernherticheyt
die hi met haer hadde/om d; si nre so ongemaniec-
den staet quam. Doen leyde si alle haer costelijche
ghewaden af ende cleederen haer met ootmoede-
ghen cleedende. Doē sprach sinte bernaert n; haer
segghende. Mjn lieue suster tes wel natuerlijck
dat ick v lijf hebbe als mijn epgen suster. Maer
noch eest behoelijcher dat ick uwer sielen gedach-
tich si dan uwen lichaē. En meendi niet d; god en
alle sinen inghelen grootelijck methaecht so dani-
ghen uwe groote hooerdie/ende dat ghi uwē lic-
haem so costelijck chiert die binnen seuen daghen
na dat ghy doot sijn sult/ seere vuyl spncken sal

Ick wil u oock een exempel segghen van sinte Bernaert dat deser materien aengaet. De selve sinte Bernaert was een seere heylich man van edelen gheslechte, die alle sijn rijcdom verliet ende ghinck in een cloostre om God te dienen, dair hi abt ghecosen ende ghemaect wort, een seer heylich leven leydende inden selven cloostre met vasten, met bidden, met aelmoesen te gheven ende veel ander goede wercke dachlijcx doende. Hi hadde een sustre die een groote, machtege vrouwe was. Dese quam op een tijt seer hoochmoedelijck² met veel vrouwen ende joncfrouwen, verchiert met costelijcken cleederen, gout, silvere ghesteenten ende anderen dierbaren juweelen inden clooster om hem te besoecken. Ende als haer de heyliche man in sodaniger manieren sach coemen, seghende hi hem ende keerde haer den rugghe sonder teghen haer te sprekene. Als sijn sustere dat sach, deetsi hem vraghen waer om dat hi teghen hair niet spreken en wilde. Doin ontboot³ hi haer dat hi dat liet uut bermherticheyt die hi met haer hadde, om dat si mit so ongemanierden⁴ staet quam. Doen leyde si alle haer costelijcke ghewaden af ende cleederen, haer [seer]⁵ ootmoedeghen cleedende. Doen sprack sinte Bernaert met hair, segghende: “Mijn lieve sustre, tes wel natuerlijck dat ick u lijf⁶ hebbe als mij[n] eyghen sustere. Mair noch eest behoorlijcker dat ick uwer sielen gedachtich si dan uwen lichaem. En meendi niet dat⁷ God ende alle Sinen inghelen grootelijck meshaecht soedanighen uwe groote hooverdie, ende dat ghi uwen lichaem so costelijck chiert die binnen seven daghen na dat ghy doot sijn sult seere vuyl styncken sal? [e2v] Mijn lieve sustere, en ghedincti niet somtijts inden daghe wat

1. [Eckrich] fol. 17c: .xxv. De la suer saint Bernart

2. hoochmoedelijck: zelfverzekerd

3. ontboot hi haer: liet hij haar weten

4. ongemanierden: niet in overeenstemming met de situatie

5. [Vander Noot 1515]: met — [Eckrich] fol. 17d: Lors elle osta ses riches robes et riches atours et s'arroia moult simplement. — [Furter 1513] fol. C4r: Also zoch die frow jre richen vnnd gûte kleider ab / vnnd bekleidt sich dan einfaltigklichen /

6. lijf: lief

7. dat: dat het

honghere ende couden die arme menschen, die niet dat thienste deel so veel cleederen en hebben als gi,⁸ liden moeten, d[a]er⁹ doch wel veertich van uwer costtelijcheyt verblijt mochten worden.” Ende seyde hair so veel van de opperste vruechden ende oock van die behoudenesse der sielen dat de goede vrouwe grootelijck beweecht wert te screien, den meesten deel haerder cleyderen ende juweelen vercoopende ende om godswille ghevende, ende leefde daerna seer duechdelijck ten inde haers levens toe.

Daerom, mijn lieve dochteren, machmen bi desen exempele mercken datmen therte ende den moet¹⁰ niet so seer stellen en sal tot werelijcheyt, noch oock so overvloedelijck hem selven cleeden ende verchieren om der werelt te behaghene, maer men sal onsen lieven Heere, die de behoudenesse verleenen mach, sijn deel voer alle dinghen gheven, want tes veel saligher ende beter een cleyn rijcdom daer God sijn deel af ghegheven wordt, dan eenen grooten rijcdom die na dbehagen der werelt ghebruyct wort, welck anders niet en is dan een ainclevinghe¹¹ ende vernuftinge¹² des duvels. Maer so wie hem op hoochtiden oft feestdaghen ter eeren Gods, ende niet ten behaghe der werelt hem verchiert, die mach daer doer de godlicke genade in deser tijt ende namaels inder eewicheyt verwerven.

8. Marquart vom Stein geeft zijn Franse bron hier niet goed weer. Saint Bernart zegt tegen zijn zuster dat zij met een tiende van haar garderobe veertig armen kan redden van de dood door bevriezing: [Eckrich] fol. 17d: Belle seur, que ne pensez vous une foiz de journee comment les povres meurent de froit et de fam la hors que du dixieme de vostre cointerie et de voz noblesses feussent plus de quarante personnes resaisiz et revestus contre le froit — [Furter 1513] fol. C4r: Myn liebe schwester hastu nitt ettwan gedechtnüß im tage / was hungers vnd frosts die armen die diner bekleidung den zechenden teil nit haben / liden mu^essen. Da doch von diner kostlicheit wol fiertzig erfro^ewet werden mo^echten /

9. [Vander Noot 1515]: Der

10. moet: gemoedstoestand — [Furter 1513] fol. C4r: gemu^et

11. ainclevinghe: prikkel — [Furter 1513] fol. C4r: anreizung

12. vernuftinghe: verleiding — niet in *MNW*, wel in *WNT* s.v. VERNUFT (1), *vernufting*

Mijn lieue susterre/en ghedincti niet somtijts indē
daghe/wat honghere ende couden die arme men-
schen/die niet dat thienste deel so veel cleederen en
hebbē als gi lidē moētē Der doch wel veertich vā
uwer costelijcheyt verblijt mochten worden En
seyde hair so veel van de opperste vruechden ende
oock van die behoudenesse der sielen dat de goede
vrouwe grootelijch beweecht wert te scrien Den
meesten deel haerder clepderen ende iuweelen ver-
coopende ende om godswille gheuen. Ende leefde
daerna seer duechdelijch/ten inde haers leuēs toe
Daerom mijn lieue dochteren machmen bi desen
exempelen merken/datmen therte ende den moet
niet so seer stellen en sal tot werelijcheyt/noch oock
so ouer vloedelijch hem seluen cleeden ende verchier-
ren om der werelt te behaghene Maer mē sal on-
sen lieuē heere/die de behoudenesse verleene mach
sijn deel voer alle dinghen gheuen Want tes veel
saligher ende beter een cleyn rijcdom/daer god sijn
deel af ghegheuen wordt/dan eenen grooten rijc-
dom die na dbehagen der werelt ghebruycet wort
Welck anders niet en is dan een aindeuinghe en
vernuftige des diuels Maer so wie hē op hooch-
tiden oft feestdaghen/ter eeren gods/ende niet ten
behaghe der werelt hem verchiert/die mach daer
doer de godliche genade in deser tijt ende namaels
inder ewicheyt verweruen

D willich v een exempel segghen van dē ge-
nen die inder kerck gescal maken/miet clap-
pen/ende anderlins als si nisse ofte den anderen

N U willick u een exempel segghen van den genen die inder kerck gescal maken met clappen² ende andersins als si messe ofte den anderen [e3r] dienst Gods hooren souden.

Het³ woende een seer heylich broeder in een wout, die neven sijn huysken een capelle staende hadde, daer de groote heere sint Jan patroon in was, tot welcken cappelleken op een tijt veel heeren ende vrouwen quamen om den afaet aldaer te verdienen ende oock om den heilighen broedere te siene die op die tijt den dienst in dat capelleken doende was. Als hem dan de broedere die de messe doende was omme keerde, wert hi de heeren, vrouwen ende joncfrouwen siende, dye al tsamen daer stonden en[de] claptten, ende sach hoe de duvele, leelijck ende swert, vanden eenen mensche tot den anderen spranck ghelijck den voghel⁴ van op deen rijs⁵ op dander vliecht. Des hem de broeder seghende, verwondert sijnde. Als hi nu quam tot dat *per omnia secula seculorum*,⁶ hoorde hise noch luyder ende meer claps bedriven dan vore. Hi sloech metter hant op den boeck, meynende datsi swighen souden, maer si en dedens daerom niet. Doen bat hi onsen lieven Heere dat hise wilde doen swigen ende hen hare dwaesheyt te kinnen gheven. Doen bestonden die vrouwen ende mans die alsoe gheclapt ende ghelachen hadden mit leelijcker stemmen te crijschen ghelijck die lieden doen die vanden duvel beseten sijn, ende leden grote smerte ende swair pine. Als nu de messe ghedaen was, seyde hen de heylighe man hoe hi den duvel op hen hoot gesien

1. [Eckrich] fol.18a: .xxvj. De celles qui ne font que jangler es eglises — [Furter 1513] fol. C4r: wie eyn waldbruder mesz hielt v[n]nd etlich wib vnd man in der kilchen woren geschwetz vnnnd gelechter tryben die all vnsynnig wurden.

2. clappen: praten

3. [Vander Noot 1515]: ☞ Het

4. [Eckrich] fol. 18b: aussi comme ces petiz oysillez qui saillent de branche en branche — [Furter 1513] fol. C4v: glich wie die kleine vo^egeln von einem ast vff den anderen springen /

5. rijs: tak

6. Bedoeld lijkt het “per omnia enz.” na de *consecratio*, niet aan het slot van de *collecta*.

hadde om des claps ende gheverte⁷ wille dat si bedreven inder messen, ende seyde henlien wat scaden daer af quame ende wat grooten sonde dat was. [e3v] Desghelijcx oock de genade ende den loon die si met hender⁸ aendacht i[n]der messen v[e]rdienen⁹ mochten, daer om si voertmeer ootmoedelijcker ende devotelijcker tot God bidden souden. Daerna, doer bede ende aenroepinghe des heylighen mans, quamen si alle wederom tot haren sinnen, van alle hen pine verlost sijnde, ende wachten hen daerna van sodanigen saken.

Daerom es dit een goet exempel dat niemant inden dienst der heyliger kercken sodanigen gheclap oft gheschal bedriven en sal.

7. gheverte: gedrag — zie *MNW* s.v. GEVAERDE — [Furter 1513] fol. C5r: beser geberden

8. hender: hun

9. [Vander Noot 1515]: vrrdienen

dienst gods hooren souden ¶ Het woende een seer
heplich broeder in een wout/die neuen sijn hupskē
een capelle staēde hadde/daer de groote heere sint
ian patroon in was Tot welchen cappelleken op
een tijt veel heeren ende vrouwen quamen om dē
aflact aldaer te verdienen/ende oock om den heili
ghen broedere te siene die op die tijt dē dienst in dz
capelleken doende was Als hem dan de broedere
die de messe doēde was omme keerde. Wert hi de
heeren vrouwen ende ioncfrouwen siende dne al
clamend aer stonden en claptē. Ende sach hoe de
duuele/leelijck ende stert/vanden eenen mensche
tot den anderen spranch/ghelijck den voghel van
op deen rīs op dander vliecht Des hem de broed
leggende verwondert sijnde. Als hi nu quam tot
dat per omnia secula seculorum/hoorde hise noch
luyder ende meer claps bedriue dā vore hi sloecht
metter hant op den boeck mepnēde dacti swighet
souden. Maer si en dedens daerom niet. Doē bac
hi onsen lieuen heere dat hise wilde doen swigē en
hen hare dwaeshept te kunnen gheuen Doen be
stondē die vrouwen ende mans die alsoe ghedapt
ende ghelachen hadden mit leelijcker stemmen te
crijshen/ghelijck die lieden doen die vandē duuel
beseten sijn ende leden grote smerte en swair pine
Als nu de messe ghedaen was/sepde hen de hepli
ghe man/hoe hi den duuel op hen hoot gesien had
de/om des claps ende gheuerte wille dat si bedre
uen inder messen Ende sepde henlien wat seaden
daer af quame ende wat grooten sonde dat was
c ij

Desghelijc oock de genade ende den loon die si mi-
hender aendacht inder messen vrdienen mochtē
daer om si voertmeer ootmoedelijcker ende deus-
telijcker tot god bidden souden Daerna doer bede-
ende aenroepinghe des heplighen mans/quamē
si alle wederom tot haren sinnen vā alle hen pine
verlost sijnde/ende wachten hen daerna van soda-
nigen saken Daerō es dit een goet exempel dz nie-
mant inden dienst der hepliger kercken sodanigē
ghedap oft ghescal bedriuen en sal.

DEs oock gebuert op een tijt als sinte mer-
cen messe lesende was ende hem sinte bric-
tus sijn scolier ter messe diende/so wert de selue bric-
tus inder messen lachende Dwelck sinte mertē
gade sloech/hem nader messen vraghende/waer-
om hi also inder messen ghelachen hadde Hi seide
dairom/want hi twee boose gheesten of duuels ge-
sien hadde die al screuen dat mans ende vrouwen
inder messen gheseit hadden Ende den eenen dup-
uel en was sijn perkemēt niet lanck genoegh daer
om nam hi dat metten tanten ende rectet also stijf
wte dat hem wten tanden ontghinck ende sloech
sijn hoocteghen den muer Als sinte martijn dat
hoorde merce hi wel dat brictus een heplich man
ware Dwelck hi den lieden also predicte ende te kē-
nen ghat/hoe swairlijc dat si sondichden die also in
der kercken clapten ende gheberden/ende van we-
reljchen saken inder messen spraken. Oock seide
hi dat beter ware geheelijck wter kerckē gebleuē

H Et es oock gebuert op een tijt als sinte Merten messe lesende was ende hem sinte Brictius, sijn scolier, ter messe diende, so wert de selve Brictius inder messen lachende, dwelck sinte Merten gade sloech, hem nader messen vraghende waerom hi also inder messen ghelachen hadde. Hi seide: “Dairom!”, want hi twee boose gheesten of duvels gesien hadde die al screven dat mans ende vrouwen inder messen gheseit hadden. Ende den eenen duyvel en was sijn perkement niet lanck genoegh, daerom nam hi dat metten tanten² ende rectet also stijf³ uute dat⁴ hem uuten tanden ontghinck, ende sloech sijn hoot teghen den muer. Als sinte Martijn dat hoorde, mercte hi wel dat Brictius een heylich man ware. Dwelck⁵ hi den lieden also predicte ende te kennen ghaf, hoe swairlijc datsi sondichden die also in der kercken clapten ende gheberden ende van werelijcken saken inder messen spraken. Oock seyde hi dat beter ware geheelijck uuter kercken gebleven [e4r] dan so onghemaniert in der kercken tsine.

Daerom, mijn lieve dochteren, moechdi hier by onde[rw]isinghe⁶ nemen ootmoedich ende devoet inder kercken te sine sonder eenighe sprake oft onnutte redenen inder kercken te ghebruycken.

1. [Eckrich] fol. 18d: .xxvij. De saint Martin et de saint Brice et du dyable — [Furter 1513] fol. C5r: wie der tüfel hynder der mesz die klapperig ettlicher frowen vff schreyb / vnnd im das berment zû kurtz wart vnnd ers mit den zenen vß einander zoch.

2. tanten: tanden

3. stijf: krachtig

4. dat: dat het

5. Dwelck: de observatie van Brictius

6. [Vander Noot 1515]: onderswisinghe

dan so onghemaniert in der kercken sine Daerō
mijn lieue dochterē moechdi hier by onder swiln
ghe nemen doctmoedich ende deuot inder kerckē
te sine Sonder eenighe sprake oft onnutte redenē
in der kercken te ghebruycken.

En ander van enen ridder ende van sijnder
vrouwen/die van ioncx gewoen waren lan
ghe te slapen Dwelck si langen tijt also deden/mie
nighe messe midts dien versuemende/anderen lie
den oock daer doir den dienst gods beletten Want
de selue lieden ende oock de priestere metter messe
na hen wachten moesten/want si se niet en dorsten
verhornen So ghebuert op enen sondach dat
si gheboden datmen die messe niet doen en soude
voer dat si quamen/ende si roofden soe langhe tot
dat ouer middach was Doin seiden de lieden den
tijt datmen messe doen soude es ouerledē/dis moe
ten wi nu den dach sonder messe bliuen. Dwelck
den armē liedē een groot verdriet was/doch moef
ten si hen liden Des nachs daerna sach de priestere
twee oft driemael een visioen/in den welken
hem dochte/dat hi een groot cude scapen huedde
in eenen achere daer noch gras noch loof en was
En die wilde hi nu in eē wepde driuen die n;meer
dan eenē inganc en hadde/in welken inganck of
wege twe swerte swijnē lagen/de self swinē haddē
groote hoernen ende de schapen veruaerden hen
daer af so seer als d;se ind weie n; dorstē gaē N;its
dē welckē si wederom na huys gige ongeweit en
sōd etē En mettē seluē quā eē stēme die tot hē seide